

situne dei

Årsskrift för
Sigtunaforskning
2010

In honorem Sten Tesch

English Summaries

Redaktion:
Rune Edberg och Anders Wikström
Engelsk översättning och språkgranskning:
Christina Reid

Utgiven av Sigtuna Museum
ISSN 1653-8498

Danskt guldsmide i Sigtuna under tidig medeltid?

Ingmar Jansson

Framsidan på *Makt och människor i kungens Sigtuna* (1990), boken om den stora utgrävningen i kvarteret Trädgårdsmästaren, pryds av ett foto av en mängd fantasieggande fynd från grävningen, och ned mot vänstra hörnet syns en liten guldbarr och vilande på den ett litet oregelbundet pressbleck av guld. Det är detta bleck som denna uppsats handlar om.

Guldbblecket återger en ”fågeldrake”. Rundningen till höger (som blecket visas på *fig. 1a*) bildas av djurets långa hals, och huvudet är vänt bakåt över ryggen. Till vänster ses stjärten som delar sig i tre flikar. Den nedre fliken är stor och spetsig och har, innan blecket knycklades (se nedan), skjutit rätt ut. Den mellersta slutar i en upprullning, och möjligen antyder en oregelbundenhet i reliefen att även den översta fliken varit tänkt som lätt upprullad. Vid djurets buk finns en stor rundad grop, som delvis skadats genom tillknycklingen av blecket.

Guldbblecket är 3,1 x 2,0 cm stort och någon tiondels mm tjockt, tjockt nog för att kunna hanteras utan att knycklas. Reliefen är ca 0,7–1,5 mm hög, med relativt plan överyta och branta sluttningar ner till ytter-

kanterna och till bottenarna i reliefens fördjupningar. Den konvexa sidan (*fig. 1a*) är uppenbarligen framsidan. På denna sida anar man över hela ytan – både på reliefens överyta och i dess fördjupningar – tätt med fina repor, som huvudsakligen löper parallellt i bleckets längdriktning. Reporna måste ha uppstått vid poleringen av blecket med ett skavstål eller polerstål före framställningen av reliefen. Dessutom ser man lite grövre repor, framför allt nära den kant som bildar djurets buk. Den konkava sidan (*fig. 1b*) är glansigare och har tydliga spår av redskap som använts vid drivningen av reliefen. Man ser dels små runda gropar efter en kulpuns, dels avlånga jack efter en skrodpuns (främst på gränsen mellan reliefens överyta och branta sidor). Bleckets kant är klippt i korta stycken till sin nuvarande form. Den visar inga spår av putsning e.d. På buksidan är kanten spjälkad, något som säkerligen har samband med att det funnits en ”luftpora” i den gjutna plans som man hamrat ut till bleck. Här är också kanten något knycklad och delvis invikt (ses till höger om den spjälkade kanten på *fig. 1b*). Detta är uppenbart en sekundär skada. En

Fig. 1. Guldblecket från kvarteret Trädgårdsmästaren i Sigtuna. a) Framsidan. b) Baksidan.
Foto Jacques Vincent. Skala 2:1.

Fig. 2. Guldspännet från Johannishus, Hjortsborga sn, Blekinge. Foto Ch. Åhlin, SHM.
Skala 1:1.

Fig. 5. Guldspännet från Kollund, Bovsögn, södra Jylland. Foto Nationalmuseet, Köpenhamn.
Skala 3:4.

Fig. 3. Guldspännet från Norra Vram, Norra Vrams sn, Skåne. (Fäst på en plexiglasskiva.)
Foto S. O. Larsén, Helsingborgs museer
Skala 3:4.

Fig. 4. Guldspännet funnet vid Frederiksborg, Sjælland. a) Framsidan. b) Baksidan med nålfäste, nålhållare och hängögla. Foto Nationalmuseet, Köpenhamn. Skala 3:4.

Fig. 6. Silverspännet från Padiküla, Jüri sn, Harjumaa, Estland. Efter Tamla 1995, fig. 3:1 men fragmenten ordnade enligt Tamla 2004, fig. 1. Skala 3:4.

Fig. 7. Silverspännet från Tingby, Dörby sn, Småland. Foto SHM. Skala 3:4.

annan sekundär skada är den fåra, som går lodrätt (som blecket visas på fig. 1a) nästan från kant till kant ungefär mittpå blecket, och som gjort att blecket blivit bockat och inte kan ligga plant. Att fåran är sekundär visas också av att både de finare och de grövre reporna böjer av ner i fåran. Rimligtvis är den orsakad av att man oavsiktligt böjt blecket eller slagit till det med ett grovt verktyg.

De hantverkstekniska förklaringarna som lämnats ovan bygger på en diskussion med silversmeden och konservatorn Erik Norgren, tidigare verksam vid Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Han antar att man med punsar drivit ner blecket i en enkel matris eller att man pressat det mellan en patris och en matris ("stamp och docka") och därefter bearbetat bleckets baksida med punsar. Blecket har också blivit föremål för en viss bearbetning från framsidan. På fig. 1a syns t.ex. att man gjort kanten till höger brantare genom enkel tillknackning. Kanske har de grövre reporna på framsidan också tillkommit vid polering efter framställningen av reliefen. Kanten är tillklippt anmärkningsvärt grovt och förvånande nära figurens kontur, något som gjort det svårt att fästa blecket på ett underlag.

Guldbblecket hittades vid utgrävningarna 1988–1990 i kvarteret Trädgårdsmästaren och har fyndnummer 27181. Det låg i passagen mellan tomt I och II och i zon IV, dvs. i bostadszonen långt bort från Stora gatan. Enligt Björn Petterssons tolkning av stratigrafien kan det lager som blecket låg i "dateras till tiden kring slutet av 1000-talet eller början av 1100-talet" (e-meddelande 2009-10-16; jfr Pettersson 2007:7ff, fig. 2).

Spännen med fågeldrakar

Reliefbleck föreställande djurfigurer av detta slag är kända från åtta stora runda spännen, fyra av guld och fyra av silver, som främst diskuterats av Wilhelm Holmqvist i hans bok *Övergångstidens metallkonst* från 1963 (s. 96f; för fler referenser, se nedan s. 26f). Holmqvist kallar figurena omväxlande för "drakfåglar" och "fågeldrakar". Jag väljer att kalla dem fågeldrakar, eftersom det endast är djurens stjärt som tydligt liknar en fågels.

Det spänne, vars fågeldrakar bäst överensstämmer med Sigtuna-blecket, tillhör det stora skattfyndet från Johannishus i Hjortsberga sn, Blekinge (fig. 2), och det skall därför beskrivas närmare. Det består av ett tunt cirkelrunt guldbleck med omböjd kant och med en lätt (1–2 mm) förhöjd platt rundel i mitten åstadkommen genom drivning (pressning).

På framsidan är spännet försett med en rik dekor. Mitt i mittrundeln finns en stor

Fig. 8. Silverspänne I från Älvkarleby by (?), Älvkarleby sn, Uppland. Foto ATA. Skala 3:4.

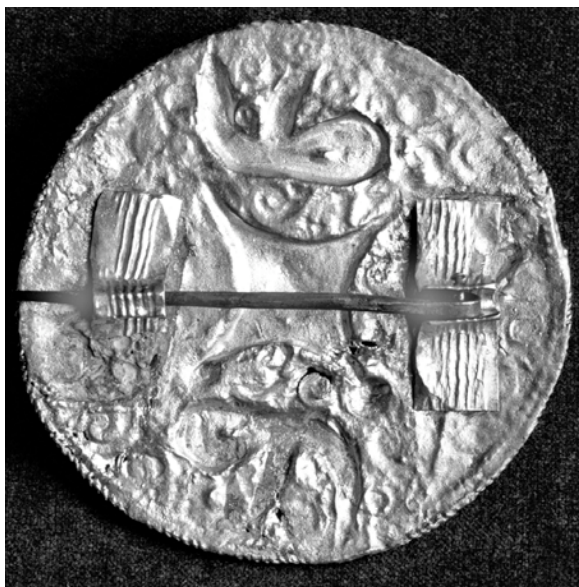

Fig. 9. Silverspänne II från Älvkarleby by (?), Älvkarleby sn, Uppland. a) Framsidan. b) Baksidan. Foto Ch. Ahlin, SHM. Skala 3:4.

rund infattning av en nu skadad sten med plan, matt yta. Stenen är delvis svart, delvis mörkgrön och mycket lik den grekiska porfyrit, som sepulkralstenar från Sigtuna och

andra platser är gjorda av (se Tesch 2007). Runtom denna infattning finns en dekor av filigran och granulation bestående av fem "voluter" sammankopplade så att det bildas en serie palmetter omväxlande vända utåt och inåt.

På spännets breda brätte finns närmast mittrundeln en "astragal" bildad av en tät rad av fastlödda bleckbucklor och mellan dem tvärgående ryggade trådar. Sedan följer dekorens huvudzon med tre fågeldrakar och mellan dem tre stora voluter med rundade ändar. Fågeldrakarna och voluterna bildas av varsitt pressbleck, som löfts fast på spänneskivan och försetts med detaljer i filigran och granulation. Voluterna har tolkats som "kringledjur" med ett huvud i kroppens båda ändar (Holmqvist 1963:97, 133; Schulze-Dörrlamm 1992:150). Mellan fågeldrakarna och voluterna finns sex små runda infattningar, och i tre av dessa sitter fortfarande en liten kula (eller halv kula) av mörkblått, halvtransparent glas. Mellan de sex figurerna och de sex infattningarna pryds spänneskivans plana yta av spirallagda filigrantrådar, som bildar löst sammanhållna växtrankor.

Reliefblecken, som föreställer fågeldrakar, återger figureernas huvuddrag, medan filigran och granulation förtydligar och kompletterar motivet. Huvudet har inga detaljer gjorda i blecket utan är förtydligat med en filigrantråd lagd som ett "omega", som visar att huvudet ses från ovan. Den stora öglan, som är fylld med flera granulationskorn, bildar nosen, och de två små öglorna, som har var sitt korn, bildar ögonen. Fågeldrakarnas kropp har konturföljande filigrantrådar och innanför dessa oregelbun-

det utspridda granulationskorn. En tråd bildar en volut runt gropan vid djurets buk, och en annan tråd markerar ryggen och fortsätter som accentuering av den översta stjärtfliken, där den slutar i en upprullning. Den mellersta stjärtfliken pryds av en likadan filigrantråd med upprullad ände, medan den nedersta, stora fliken har en konturföljande filigrantråd och innanför denna tätt med granulationskorn.

De tre andra guldspännena kommer också från Sydskandinavien. Ett är funnet i Norra Vram, Norra Vrams sn, i nordvästra Skåne (*fig. 3*), ett vid Frederiksborg, slottet i Hillerød på nordöstra Själland (*fig. 4*) och ett i Kollund, Bov sogn, på Jyllands östsida nära tyska gränsen (*fig. 5*). De upprepar med vissa variationer mönstren på spännet från Johannishus. Växtrankor av filigran finns på alla spännen. Spännet från Frederiksborg har liksom Johannishus-spännet en platt upphöjd mittrundel och i centrum en infattad ljusviolett ametist (?). De två andra spännena har välvd mittrundel (nu utplattad på spännet från Norra Vram) med en mittprydnad, som på det skånska spännet är bortbruten men på det jylländska spännet utgörs av en knottrig bleckbuckla. Brättets fågeldrakar är gjorda av fastlödda pressbleck, som visar motivets huvuddrag, medan detaljer förtydligats med filigran och på spännena från Norra Vram och Kollund även granulation. På de två sistnämnda spännena finns ingen filigran eller granulation på djurens huvuden. Huvudena, som ses från ovan, har istället fått detaljer utformade i blecket, uppenbarligen genom drivning med puns eftersom huvudena är olika. Detta motsäger enligt Erik Norgren inte att figurernas grunddrag formats i en och samma matris. På Frederiksborg-spännet har huvudena också utformats mer detaljerat i

blecken, men här finns även filigran, dock så slarvigt lagd att huvudena snarast blir otydligare. Huvudena är här sedda från sidan och har en flik hängande ned från nosen. På spännet från Norra Vram finns en stor buckla av bleck täckt med granulation mellan djuren. På Kollund-spännet finns också en stor bleckbuckla mellan djuren men prydd med knotttror av samma slag som bucklan i spännets centrum, och spritt mellan växtrankorna finns över tjugo små runda infattningar, som är tomma förutom tre där det tycks finnas kulor av guld. På Frederiksborg-spännet finns små odekorerade bleckbucklor mellan fågeldrakarna.

De fyra silverspännena kommer från Tingby i Dörby sn, i Möre i sydöstra Småland (*fig. 7*), Älvkarleby i norra Uppland (*fig. 8–9*) och Padiküla i norra Estland (*fig. 6*). De ingår alla i skattfynd. Spännena från Älvkarleby antogs länge felaktigt höra till skatten från Gåtebo, Bredsätra sn, Öland (Christensen 1995:22). Hos Holmqvist (1963) kallas de därför Bredsätra I och II men här istället Älvkarleby I och II. Alla silverspännena har i sin dekor växtrankor bildade av filigranspiraler.

Det fragmentariska estniska spännet är det vars fågeldrakar mest liknar guldspännenas figurer, men figurerna är här inte formade av pressbleck utan bara av filigran och granulation lagd direkt på den flata spänneskivan – spännets mitt är inte bevarad, så vi vet inte om den varit förhöjd eller ej. Djurens huvuden är liksom på spännet från Johannishus bildade av en omega-lagd filigrantråd och granulation. Mellan djuren finns en stor genombruten bleckbuckla med filigrantrådar runt genombrytningarna och överst ett stort korn.

Tingby-spännets fågeldrakar bildas av pålödda pressbleck med detaljer av filigran

Fig. 10. Fågeldrake, skuren i horn. Fynd från kv. Professorn 4, Sigtuna. Figurens längd 2,3 cm. Foto U. O'Meadhra.

och granulation (ett av djuren har ramlat bort). Huvudet är sett från ovan och ögonen bildade av en voluts ändöglor och ett korn i varje ögla. Voluten på buksidan ligger inte runt en grop utan på bleckets sluttande kant. Den uppdrivna mittrundeln är platt och prydd med ansiktsmasker av filigran och granulation och en nu tom infattning i centrum.

De två spännena från Älvkarleby avviker kraftigt från alla hittills beskrivna spännena. Inte bara mitten utan även de omgivande djurfigurerna har drivits eller pressats upp ur själva spänneskivan, och mittpartiet är inte en rundel utan en fyrsiding med insvängda sidor och en liten rundel i vart hörn. Fågeldrakarna är mycket annorlunda. Deras huvud är inte vänt bakåt över ryggen utan ut mot spännekanten och är på spänne I sett från sidan, medan det på spänne II är sett från ovan och förtydligat med en omega-lagd tråd och granulation. Stjärten är på båda spännena lång, med flikar i form av filigranspiraler utskjutande symmetriskt åt båda sidor och i änden en stor granulationssprydd mittflik. På spänne II finns på båda sidor av stjärtens bas en volut, som eventuellt kan jämföras med den enda volut som alla tidigare nämnda spännen har. Av de fy-

ra djurfigurerna på spänne II är varannan en fågeldrake och varannan en orm. Växtrankorna av filigran är på spänne I sammankopplade med fågeldrakarna till en organisk enhet. Båda spännenas fyrsiding har mittpå och på hörnrundlarna genombrutna bleckbucklor liknande dem på spännet från Padikula.

På baksidan av alla fågeldrakspännena finns eller har det funnits nålfäste och nålhållare samt en hängögla, allt gjort av fastlödda bleck (*fig. 4b*). Ofta har någon av dessa detaljer ramlat loss men antyds av lödspår. Johannishus-spännet saknar säkra spår av nålanordning och hängögla, men skrapmärken på ett ställe bör höra ihop med fastlödningen av en hängögla. Det fragmentariska spännet från Norra Vram, som är uppklistrat på en plexiglasskiva, har inga nu synliga anordningar på baksidan. Endast ett spänne, Älvkarleby II, har bevarad nål, och den är smidd av koppar.

Padikula-spännet har blivit föremål för en noggrann arkeologisk och naturvetenskaplig analys, som visat att det är gjort av mycket rent silver (97,5%) och varit brännförgyllt på både fram- och baksida (Tamla 2004).

En fågeldrake på ett hornstycke

Den enda andra fågeldrake som jag känner till finns på ett hornstycke (väl älghorn), som hittats i Sigtuna. Stycket har två plana bredsidor, och på den ena av dessa har man format en 2,3 cm lång fågeldrake i ca 1 mm hög relief genom att sänka ned den närmast omgivande ytan. Drakens stjärt (till höger på *fig. 10*) har tre flikar. Den nedersta är rak och enkelt rundad, och de två övre är svängda med upprullad ände. Det är alltså ungefär samma stjärt som på de flesta av spännena. I övrigt finns skillnader. Huvudet är

sett från ovan och har bred nos och utstående ögon (?), och det är böjt nedåt och tillbaka mot den spets, som kroppen bildar (på de flesta spännena är drakens hals böjd runt denna spets). Figuren kan, vad denna detalj beträffar, jämföras med Älvkarleby-spännenas fågeldrakar.

Fågeldraksreliefen på denna hornbit har rimligtvis samband med smycketillverkning. Förslagsvis har den använts som patris för tillverkning av reliefbleck (jfr Uaininn O'Meadhras artikel i denna skrift).

Hornstycket hittades vid en utgrävning 1996 i kvarteret Professorn (Professorn 4) och har fyndnummer 3607. Det låg i ett sandigt vattenavsatt lager i den forna strandbrinken karakteriserat av avfall från kamtillverkning. Lagret dateras till 1100-talet (e-medd. från Sten Tesch 2009-11-05).

Spännenas datering

Det viktigaste underlaget för en datering av spännena ger de fyndkombinationer som skatterna bildar. Frederiksborg-spännet (Nationalmuseet, Köpenhamn, 8538) inkom till de kungliga samlingarna redan år 1707 och "skal være fundet ved Frederiksborg sammen med" ett silverspänne av vikingatida typ "og 14 Sølvmonter, deriblandt 4 Blanketter" (Skovmand 1942:179f, fig. 43; Holmqvist 1963:98, fig. 73). Ordvalet visar att fynduppgifterna uppfattas som opålitliga. Spännena från Norra Vram (Helsingborgs museer 930–23; Holmqvist 1963:99, fig. 74; Hårdh 1976a:58, Taf. 40:III; 1976b:89f) och Kollund (Nationalmuseet, Köpenhamn, 8539; Skovmand 1942:177, fig. 40; Holmqvist 1963:98f; Lindahl 1987:73 m. bild) är lösfynd. Nedan följer en summarisk redovisning av de skattfynd, som de övriga spännena tillhör.

Johannishus, Hjortsberga sn, Blekinge, funnet 1866 (SHM 3491)

Låg i ett kopparkärl, vikt 6215 g, därav 24,7 g guld (fågeldrakspännet), resten silver.

Övriga föremål ca 20 st.: flera halsringar, 1 krucifix, 2 hängkors, 1 spänne i ringerikestil, 2 föremål i urnesstil m.m.

Bitsilver 90 bitar.

Mynt 4112 st.: 25 islamiska, 3414 tyska, 493 engelska, 134 danska m.m.

Slutmynt tyskt, Metz 1120–1125 (huvuddelen av mynten ca 970–1090).

Ref.: SHM kataloger; Hårdh 1976a:15ff m. anf. litt., Taf. 1:II–7:I; 1976b:89f; Hatz 1974:231f, Fundkartei 373; Staecker 1999:445f, diskussion s. 82ff, 101ff, 127ff.

Padiküla, Jüri sn, Harjumaa, Estland, funnet 1927 (Ajaloos Instituut, Tallinn, 3562, 5000/106).

Allt av silver. Troligen tillvaratogs inte hela skatten.

Övriga föremål 5 st.: 1 halskedja med djurhuvudformade ändholkar i urnesstil, 1 stort ringspänne med dekor i urnesstil, 1 litet slutet ringspänne, 1 fragmentarisk dryckesskål lik dem från Älvkarleby, 1 fragment av en liknande dryckesskål fast mindre.

Mynt 107 st.: 74 tyska, 10 engelska, 4 danska, 2 norska, 9 gotländska.

Slutmynt engelskt ca 1170–1180 (Molvögin 2001); enligt Myrberg (2008) är dock de yngsta gotländska yngre, från ca 1200.

Ref.: Tönnis 1962:190, 240f nr 13, pl. XVIII, XIX:3–5, XX:6; Molvögin 1994:528ff; 2001; Tamla 1995:92, fig. 3:1; Tamla 2004 (med flera bilder och naturvetenskapliga analyser); Tamla & Kallavus 2003; Myrberg 2008:266f, för dateringen se s. 141, fig. 6.1; Ülle Tamla, e-meddelanden oktober 2009.

Tingby, Dörby sn, Småland, funnet 1872 (SHM 4858, ca 100 mynt i Kalmar läns museum)

Låg i och kring ett oxhorn, allt av silver utom en bronsfingerring, en glaspärla och en slipad bergkristall, silvrets vikt 803 g.

Övriga föremål ca 20 st. + några fragment: 5 runda spännen, 2 slutna ringspännen, 8 finger-ringar m.m.

Mynt 3882 st.: alla bestämbara gotländska utom 14, bland dessa 9 svenska, 2 norska, 1 nederländskt.

Slutmynt svenskt, Sverker Karlsson 1196–1208.

Ref.: SHM kataloger; Holmqvist 1963: 100ff, 117ff; fig. 75, 85–86; Myrberg 2008: 246f.

Älvkarleby by (?), Älvkarleby sn, Uppland, funnet 1717 (SHM 103–106, 123, 125, 133–136).

Allt av silver utom en spännennål av koppar, vikt 1027 g.

Övriga föremål ca 40 st.: 1 runt filigranspänne med ormar som spänne II, 33 pärlor, 4 dryckesskålar, 1 ”läck” och 1 ”lijten millan stolpe” (försvunna), 5 ”små bijtar” (försvunna).

Mynt inga.

Ref.: SHM kataloger; Holmqvist 1963:65ff, 96ff; fig. 39–41, 69–71; Andersson 1983:11ff, 54f., fig. s. 77–82; Christensen 1995:20, 22; Zachrisson 1998:345ff; Jansson 1996:74f med bilder.

Tre av de fyra skattfynden innehåller mynt, som ger en god *tpq* för varje skatts nedläggning (terminus post quem, ”gränsen efter vilken” nedläggningen skett). Tidigast nedlagd bör skatten från Johannishus vara med *tpq* 1120, medan skatterna från Padiküla och Tingby med *tpq* 1170 (eventuellt ca 1200) resp. 1196 bör vara betydligt senare. Eftersom alla skatterna innehåller många mynt, bör man tänka sig att de deponerats

ganska snart efter *tpq*, Johannishus kanske omkring 1130 och de två andra kanske i början 1200-talet.

Det skall påpekas, att skatterna tidigare räknades ha tidigare *tpq*, något som beror på att många mynt och särskilt de tyska mynten är svårbestämda och därför först sent blivit närmare analyserade. Inte osannolikt kommer *tpq* i framtiden att justeras ytterligare. Johannishus-skattens *tpq* ansågs före bestämningen av de tyska mynten (Hatz 1974) vara 1080 (ett danskt mynt från Knut den helige 1080–1086), medan Tingby-skatten räknades ha *tpq* 1167 (ett svenskt mynt från Knut Eriksson 1167–1196). Det är dessa dateringar som var aktuella när Wilhelm Holmqvist skrev Övergångstidens metallkonst 1963. Den tidiga dateringen av Johannishus-skatten tycktes stämma överens med fyndets ”vikingatida karaktär” med en stor mängd bitsilver och mynt av skiftande ursprung och ålder.

Ett problem med Övergångstidens metallkonst är att Holmqvist uppfattar att en skatts slutmynt – och inte detta mynts äldsta utan dess yngsta möjliga datering – indikerar tidpunkten för de enskilda föremålens tillverkning. Detta är naturligtvis helt fel (Blomkvist 1972, särskilt s. 10ff, 24f, tabell 1–3). Den *tpq* som slutmyntet ger är inte en bestämning av när de enskilda föremålen i skatten tillverkats och varit i bruk. Några föremål kan ha varit mycket gamla vid skattens nedläggning, andra kan ha varit nya. I Johannishus-skatten finns ett välbevarat spänne utformat som ett fyrfotadjur i ringestil (Hårdh 1976a:17 nr 28 m. anf. litt., Taf. 3:28). Det bör vara från en tidig del av 1000-talet och bör alltså ha varit hundra år gammalt eller mer när skatten deponerades. För att datera guldspännet med fågel-

drakarna krävs fler indikationer än denna skatts tpq.

När man läser Övergångstidens metallkonst är det viktigt att hålla i minnet, att Holmqvists syfte inte bara var att presentera denna smyckekonst, som var föga uppmärksammas i arkeologiska kretsar. Hans syfte var även att påvisa att vikingatidsforskningen genom sin begränsade kring-syn hade satt in smyckekonsten och särskilt filigrankonsten i felaktiga kultursammanhang, vilket lett till alltför tidiga dateringar. Ett äldre arbete med samma inriktning är Arpad Weixlgärtners *Das Reliquiar mit der Krone* (1954:19ff).

Holmqvist gör i kapitlet om filigranspännena en omfattande genomgång av fyndmaterialet i Norden och drar in ett stort jämförelsematerial från kontinenten och Brittiska öarna. Hans slutsats är att de nordiska fyndkombinationerna visar att guldspännena med fågeldrakar är från "epoken 1050–1150, snarast ... senare delen av densamma", och att silverspännena från Älvkarleby och Dörby är från "1100-talet, kanske en framskriden del av århundradet" (Holmqvist 1963:140 resp. 144; Padiküla-skatten kände han inte till). Och den europeiska konstrets, som han knyter ihop spännena med, är främst det tyska rikets konst under ottonsk och salisk tid. Det material som han anför därifrån daterar han till tiden omkring år 1000 och till 1000-talet, främst århundradets första hälft. Tidigare forskning sökte hellre samband med 800-talets karolingiska konst.

Man skulle kunna säga att Holmqvist "har haft tur". Den framflyttning av tpq för de här behandlade skattfynden – in i 1100-talet för de tidigaste och till 1100-talets slut för de yngsta – gör att hans dateringar i dag inte förefaller för sena. Det finns fler skatter

med besläktade filigransmycken som har sena tpq (SHM 1132, 3596, 4960 samt ett fynd från Haapsalu i Estland; SHM kataloger; Holmqvist 1963:119f, 134ff, Leimus 1997, foto 1; Myrberg 2008:246, 255f, 266), och anknytningen till den romanska konsten, som Holmqvist noterar, framstår i dag ännu tydligare (se t.ex. diskussionen om Älvkarleby-skattens dryckesskålar och spännen med graverad dekor; Holmqvist 1963:65ff, fig. 39–41; Andersson 1983:8ff).

Även andra argument har tillkommit. Holmqvist hänför en rad föremål i urnesstil till samma epok som de här diskuterade spännena och tar upp en sådan grupp till särskild behandling: silverkedjorna med djurhuvudformiga ändavslutningar i utpräglad urnesstil (hans typ 3; Holmqvist 1963:50ff, fig. 27–30). Hans underlag för årtalsdateringen är som sagt metodiskt felaktigt (Blomkvist 1972:17ff). Men fyndkombinationerna knyter samman stilen med den här diskuterade filigrankonsten. En kedja med djurhuvudändar i urnesstil finns i Padiküla-skatten. Stilen finns också representerad i skatten från Johannishus (Hårdh 1976a, Taf. 3:26, 31). Vidare har fågeldrakarnas huvuden på Frederiksborg-spännet samband med urnesstilen (fig. 4; jfr Holmqvist 1963, fig. 33, 44). Tack vare dendrokronologiska dateringar står det nu klart, att urnesstilen var livaktig i Skandinavien ännu under 1100-talets första hälft och i sin slutfas levde i symbios med den internationella romanska stilen. Den yngsta dendrodateringen av urnesstil, ca 1035 (efter 1033), har det "gyllene altaret" från Lisbjerg på Jylland givit. Det är ett av de förnämsta nordiska arbetena i romansk stil och det har djurslingor i urnesstil (Bonde m. fl. 1993, 312, fig. 4; Fuglesang 2003:46, fig. 11–12).

Slutligen ger guldbblecket och hornstycket från Sigtuna viktiga kronologiska bidrag genom sina stratigrafiska dateringar. Sammantaget talar de fakta vi har för att fågeldrakspännena tillhör tiden från sent 1000-tal till sent 1100-tal, och att guldspännena som grupp bör tillhöra en äldre del av denna period och silverspännena som grupp en yngre del.

Spännenas kultursammanhang

Wilhelm Holmqvist hävdar, säkert med rätta, att fågeldrakspännena dels uppvisar inhemska nordiska traditioner, dels också visar nära samband med västeuropeiskt konsthantverk, särskilt då det tyska rikets ottonsk-saliska konst.

Som ett nordiskt element uppfattar han fågeldrakarna (Holmqvist 1963:102ff). Han ser dem som sena ättlingar till de fågelfigurer som finns i nordisk konst från vendeltidens slut och framåt och tycker sig se ett samband med mammenstilens fåglar. Några riktigt goda paralleller lyckas han visserligen inte påvisa i nordisk konst, men ett samband med utomnordisk konst verkar vara ännu svårare att finna stöd för. Ett skandinaviskt element, som bl.a. fågeldrakarna ger prov på, är den yttäckande granulationen innanför konturföljande filigrantrådar. Sådant finns inte i den ottonsk-saliska konsten.

Wilhelm Holmqvist föreslår (1963:114f), att fågeldrakarna och ormarna på Älvkarleby-spännet II återger den strid mellan ett fyrfotadjur eller en fågel och en orm, som är så vanlig i mammenstil och ringestil. Mechthild Schulze-Dörlamm (1992:150) hävdar, att fågeldrakarna på Johannishus-spännet föreställer påfåglar, som symboliserar paradiset, och att voluterna

mellan dem är dubbelhövdade ormar, som representerar den av Kristus övervunna ondskan. Ingendera tolkningen känns övertygande, även om förklaringen av voluterna som djurfigurer är rimlig (jfr det ”kringleformiga” spännet från Gåbenese Bugt på Falster och liknande fast enklare spännena från tyska riket; Brøndsted 1934:179ff, Abb. 42–43; Holmqvist 1963:132ff; Schulze-Dörlamm 1992:134f med bild). Någon slutgiltig tolkning av fågeldrakspännenas bildprogram är knappast möjlig, men kanske skulle det kunna spegla den bibliska skapelseberättelsen, där Gud på sjätte dagen skapar människorna till att råda över jorden och säger: ”Men åt alla djur på jorden och åt alla fåglar under himlen och åt allt som krälar på jorden, vad som i sig har en levande själ, åt dessa giver jag alla gröna örter till föda” (Första Moseboken 1:30–31; jfr Wamers 1999:206, 218f).

Fågeldrakspännenas form – platta plåtar med förhöjd platt eller välvd mitt – är en nyhet som under sen vikingatid når Skandinavien från Västeuropa (jfr Schulze-Dörlamm 1992:110, 130f, 141, 145). De typiskt nordiska runda filigranspännena från 900-talet och 1000-talet kännetecknas av en lätt välvd bottenplåt med nålanordning och hängögla fastlödda på undersidan och ett på denna plåt fastlött, kraftigare välvt reliefpressat överbleck lika stort som bottenplåten och prytt med filigran och granulation (Duczko 1987:27ff). Under ”övergångstiden”, den tidiga medeltiden, är reliefdekoren också ofta åstadkommen med hjälp av pålödda pressbleck men inte ett enda stort utan flera mindre, vart och ett representerande ett särskilt element i dekoren, t.ex. fågeldrakarna på de spännena vi diskuterar. Karakteristiskt är också att ytan kring pressblecksdelen täcks av filigranspiraler

som bildar palmetter och växtrankor. Detta är motiv som finns i Norden i enkla former redan under 800- och 900-talen men som från omkring år 1000 blir vanligare och under tidig medeltid blir rikt och varierat, alldeles uppenbart i anslutning till tyska rikets konst såsom Holmqvist visar.

Finare detaljer som visar smyckenas nära samband med den ottonsk-saliska konsten är de ”veckband”, som finns runt kanten på spännena från Norra Vram, Frederiksborg och Kollund (Holmqvist 1963:108, fig. 77–78), de stora granulationsprydda bucklorna på guldspännet från Norra Vram (Das Reich der Salier 1992, fig. s. 274, 434f, 439; jfr även de egyptiska örhängena s. 161; Kollund-spännets knotttriga bucklor imiterar sannolikt granulationsprydda bucklor) och astragalbårderna på spännena från Hjortsberga och Norra Vram, som torde efterbilda den tyska konstens rader av äkta pärlor (Holmqvist 1963:105ff, fig. 76). Den rika användningen av infattningar är också ett drag, som kommer från den kontinentala konsten.

De detaljer med förebilder i den tyska konsten som anförts ovan återfinns bara på fågeldrakspännena av guld. Silverspännena står alldeles uppenbart längre från den tyska konsten och har fler detaljer som knyter an till Östersjöområdets smyckekonst. Ett sådant drag torde vara de genombrutna bucklorna på spännena från Padiküla och Älvkarleby. De för tankarna till de för den skandinaviska och den slaviska smyckekonsten så karakteristiska silverpärlorna av bleck, filigran och granulation. Sådana pärlor finns i skatterna från Tingby och Älvkarleby (se bilder i SHM kataloger och Jansson 1996, fig. s. 75). En annan detalj är de grupper av fyra tätt sittande granulationskorn, som återfinns mellan halsen och

kroppen på Tingby-spännets fågeldrakar. Trianglar och romber av korn är karakteristiska element i den slaviska konsten och återfinns också i gotländsk konst (Duczko 1983:347ff, särskilt fig. 19–20; Holmqvist 1963, fig. 47–52). Tingby-spännet är kanske ett exempel på att samma element ibland också använts på det skandinaviska fastlandet.

Vi kan alltså räkna med att fågeldrakspännena och särskilt de av guld har tillverkats av guldsmeder med god kunskap om både nordisk tradition och det tyska kejsarrikets smyckekonst.

Spännenas användning och användare

Enligt gravfyndens vittnesbörd användes de skandinaviska vikingatida runda spännena av kvinnorna, de större i ytterplagget, de mindre i särkens halssprund (Hägg 1986: 63f). När kristendomen vann insteg begravdes de döda nästan alltid utan föremål, och inga danska eller svenska fynd hjälper oss att förstå hur fågeldrakspännena använts. Men eftersom dessa och de flesta andra spänner från övergångstiden är av västeuropeisk typ, och eftersom kvinnodräktens traditionella spänneuppsättningar försvinner i hela Skandinavien (utom på Gotland) under 1000-talet, bör dräktskicket i Skandinavien ha blivit mer västeuropeiskt.

I Västeuropa är dräktskicket av samma skäl som i Skandinavien föga känt. Men här finns många avbildningar – inte bara av bibliska personer och helgon utan även av personer i hög samhällsställning – som ger viktiga indikationer. På dessa bilder brukar man – oberoende av vilka personer som visas – se ett relativt stort och i regel runt spänne, som håller ihop manteln, mannens mantel nästan alltid vid höger axel, så att

Fig. 11. Tyske kejsaren Henrik III klädd i purpurfärgad tunika och mantel sammanhållen vid höger axel med ett stort runt guldspänne med vita pärlor längs kanten. Detalj av en helsidesbild i Codex Caesareus Upsaliensis, ett evangeliarium skänkt av kejsaren till stiftskyrkan i Pfalz Goslar mellan 1050 och 1056, nu i Uppsala universitetsbibliotek. Bilden visar hur Kristus sittande på himlatronen kröner Henrik och kejsarinnan Agnes. Latinska texter förklarar symboliken. Uptill: "Genom mig må de styrande leva, Henrik och Agnes". Runt Kristus: "Himmelen är Herrens himmel och jorden har han givit åt människors barn" (= Psaltaren 115:16). Se *Das Reich der Salier* s. 252 (beskrivning s. 254). Foto Uppsala universitetsbibliotek.

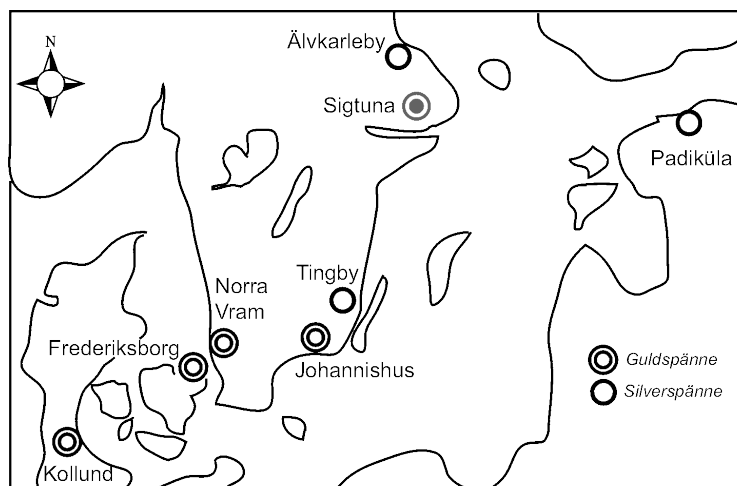
höger arm är fri (fig. 11), och kvinnornas och de andligas mantel mitt på bröstet. Kvinnorna kan också ha ett eller två spännen i halssprundet på sin klänning eller särk. Det finns också runda spännen eller smyckeskivor som inte håller ihop dräkten utan bara har en smyckande eller symbolisk funktion (Schulze-Dörrlamm 1991:68ff, Abb. 7:2, 24, 51–52, 89; 1992:108, 264; för avbildningar se *Das Reich der Salier*

1992:252–253, 298, 302, 307, 318, 376, 391, 424, 455, 477). Även i Skandinavien romanska konst finns bilder av spännen använda på samma sätt (se t.ex. Lindahl 1987; Karlsson m.fl. 1995, bild 177, 181, 183, 186, 196–198, 297, 300–301, 304–306, 308, 321–323, 338). Så bör fågeldrakspännena ha brukats. Om de använts av både kvinnor och män kan inte avgöras.

Fågeldrakspännena har på baksidan förutom nålanordningen även en hängögla fastlödd nära kanten. Andra tidigmedeltida spännen har i stället en ögla utskjutande från kanten. Ögla tolkas ofta som tecken på att spännena använts både som spännen och hängsmycken eller, om nålanordningen inte är bevarad, att de bara varit hängna (jfr t.ex. Holmqvist 1963:19, 137). Detta är säkerligen fel. Hängögla torde ha använts, precis som under vikingatiden, för att hänga något i – kedjor, rasslande bleck e.d. Detta framgår av att spännedekoren ofta blir uppochnedvänd, om man vänder hängögla uppåt (t.ex. Holmqvist 1963, fig. 7–8, 104).

Fågeldrakspännena har utan tvekan burits av personer i framskjuten samhällsställ-

Fig. 12. Fågel-
drakspännenas
fyndplatser.
Karta red.

ning. Förutom av tillverkningsmaterialet antyds detta av det rika innehållet i skatterna från Johannishus, Tingby, Älvkarleby och Padiküla liksom även av skatternas fyndplatser. Hjortsberga var platsen för Blekinges landsting under 1500-talet och förmodligen långt tidigare (Styffe 1911:93 not 1). Tinget bör ha hållits vid kyrkan ca 2 km söder om Johannishus. Möres landsting hölls under medeltiden som regel i Dörby, och Tingby, som ligger strax väster om kyrkan, har fått sitt namn efter tingsplatsen. I omgivningarna finns ortnamn som antyder samband med den politiska makten: öster om Dörby kyrka ligger Bo (jarlens boställe?) och 3 km söderut, i Hossmo socken, har det funnits bebyggelser med namnen Husa och Husaby som visar att här funnits en kungsgård (Hellberg 1979; särskilt s. 147f; Ferm m.fl. 1987:23, 64f, 193). Älvkarleby-skattens fyndplats är bara angiven som "här i Elfcarleby", vilket dock rimligen avser Älvkarleby by (Västanå och Östanå) nedanför forsarna. Här bedrevs ett givande laxfiske. Från Knut Erikssons tid (1167–1196) finns hela fem brev bevarade, som visar att

kungen och platsens inbyggare båda ägde del i fisket och att kungen under dessa år donerade andelar till Viby/Julita kloster och till ärkebiskopen. Senare källor visar att kronans fiske förestods av en särskild fogde (Dahlbäck m.fl. 1972:56ff; Zachrisson 1998:345ff; Zachrissons tolkning, 1998: 204ff, av Älvkarleby-skatten och andra liknande skatter i Uppland som kyrkliga förefaller mig osannolik).

Danskt guldsmede i Sigtuna under tidig medeltid?

Nu är det dags att återvända till guldblecket från Sigtuna. Eftersom bleckets fågeldrake bara har kända motsvarigheter på de här presenterade spännena, bör blecket tillhöra ett sådant spänne, eller rättare: det bör ha varit tänkt att smycka ett sådant spänne. Blecket visar inga spår av slitage, inte heller av att ha blivit fastlött på ett underlag eller att ha pryts med filigran eller granulation. Reliefbleck kan ramla loss utan att vi nu kan se några tydliga spår, likaså filigran och granulation (se t.ex. fig. 7), men Sigtuna-bleckets yta och kanter är så fräscha att

man måste dra slutsatsen att spännet aldrig kommit till användning, att det alltså vittnar om tillverkning av ett fågeldrakspänne av guld i Sigtuna. Kanske kasserades blecket när man vid tillklippningen upptäckte poran som spjälkat kanten (föreslaget av Erik Norgren). Enligt bleckets storlek, 3,1 x 2,0 cm, bör det planerade spännet ha varit av samma storlek eller större än de bevarade sydiskandinaviska guldspännena. Spännet från Norra Vram är det största guldspännet, ursprungligen ca 9,5 cm i diameter, och har de största fågeldrakarna, ca 3,0 x 1,6 cm stora. Även andra fynd från kvarteret Trädgårdsmästaren tyder på tillverkning av smycken ämnade för samhällets ledning, t.ex. den lilla guldbarren, som nämndes inledningsvis, och de många fynden av bergkristall (Dock 1990). Inga av dessa fynd är dock från fågeldrakbleckets tid (Björn Pettersson, e-medd. 2009-10-19). Hornstycket antyder troligen en fortsatt tillverkning av fågeldrakspännen under 1100-talet.

Alla bevarade guldspännena är funna i områden som under tidig medeltid tillhörde Danmark, medan silverspännena hittats i det tidigmedeltida Sverige och i Estland (fig. 12). Fågeldrakblecket från Sigtuna anknyter till fågeldrakarna på de sydiskandinaviska spännena. Fyndmaterialet är litet, och nya fynd kan förändra bilden, men jag vill ändå föreslå att blecket från Sigtuna vittnar om ett guldsmide i staden nära sammanhörande med det i dåtidens Danmark, en fortsättning på de danska konstnärskontakter som vi anar under Sigtunas äldsta tid (Jansson 1991:278f).

Anmärkning. Guldbblecket från Sigtuna och spännena i Statens historiska museum har jag studerat i original, medan jag för övriga fynd bygger på litteraturuppgifter, foton och informa-

tion erhållen från respektive museum. Jag ber att få tacka alla som hjälpt mig, främst Sten Tesch, Elisabet Claesson och Jacques Vincent vid Sigtuna museum, Björn Pettersson, nu vid Sörmlands museum i Nyköping, Ivar Leimus vid Eesti Ajaloomuuseum i Tallinn, Ülle Tamla vid Ajaloo Instituut i Tallinn, Anne Pedersen vid Nationalmuseet i Köpenhamn, Kenneth Jonsson vid Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms universitet, Uaininn O'Meadhra, Stockholm och sist men inte minst Erik Norgren, Hägersten.

Referenser

- Andersson, A. 1983. *Mediaeval drinking bowls found in Sweden*. Stockholm.
- Blomkvist, N. 1972. Fem uppländska silver-skatter. *Tor* 14, 1970–1971.
- Bonde, N. m.fl. 1993. Dendrokronologiske undersøgelser på Nationalmuseet 1992. *Arkæologiske udgravninger i Danmark 1992*. Köpenhamn.
- Brøndsted, J. 1934. Inedita aus dem dänischen Nationalmuseum. *Acta archaeologica* 5.
- Christensen (Runer), J. 1995. *Centralmakt, myntning och skattfynd. En studie av tiden 1050–1250*. Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi, Stockholms universitet.
- Dahlbäck, G., Jansson, B. & Westin, G.T. 1972. *Norra Roden. Det medeltida Sverige I, Uppland I*. Stockholm.
- Dock, B. 1990. Bergkristall – som råvara och färdig produkt. *Makt och människor i kungens Sigtuna. Sigtunautgrävningen 1988–90*. Red. S. Tesch. Sigtuna.
- Duczko, W. 1983. Slaviskt och gotländskt smide i ädla metaller. *Gutar och vikingar*. Red. I. Jansson. Stockholm.
- Duczko, W. 1987. Valboskatten – ett senvikingatida silverfynd från Gästrikland. *Från Gästrikland* 1986 (tr. 1987).

- Ferm, O., Rahmqvist, S. & Thor, L. 1987. *Möre. Det medeltida Sverige 4, Småland 1*. Stockholm.
- Fuglesang, S. Horn 2003. Forholdet mellom dekorasjon i stein og tre. *Romanske stenarbejder 5*. Højbjerg.
- Hatz, G. 1974. *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in Schweden*. Stockholm.
- Hellberg, L. 1979. Fornkalmar. Ortnamnen och stadens förhistoria. *Kalmar stads historia 1*. Kalmar.
- Holmqvist, W. 1963. *Övergångstidens metallkonst*. Stockholm.
- Hårdh, B. 1976a. *Wikingerzeitliche Depotfunde aus Südschweden. Katalog und Tafeln*. Lund.
- Hårdh, B. 1976b. *Wikingerzeitliche Depotfunde aus Südschweden. Probleme und Analysen*. Lund.
- Hägg, I. 1986. Die Tracht. *Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Red. G. Arwidsson. Stockholm.
- Jansson, I. 1991. År 970/971 och vikingatidens kronologi. *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetiden*. Red. M. Iversen. Højbjerg.
- Jansson, I. 1996. The tableware of a river man. *Nasledie varjagov. Dialog kul'tur/The Viking heritage. A dialogue between cultures*. Red. I. Jansson. Stockholm.
- Karlsson, L. m. fl. 1995. Den romanska konsten. *Signums svenska konsthistoria*. Lund.
- Leimus, I. 1997. Haapsalust Briti muuseumi. Ühe Eestimaa hõbeaarde kauge teekond/From Haapsalu to the British Museum. A long journey of an Estonian silver hoard. *Läänemaa muuseumi toimetised 1*.
- Lindahl, F. 1987. Smykker, kroner og skåle. *Danske kalkmalerier. Senromansk tid 1175–1275*. København.
- Makt och människor i kungens Sigtuna. Sigtunautgrävningen 1988–90*. Red. S. Tesch. Sigtuna 1990.
- Molvögin, A. 1994. *Die Funde westeuropäischer Münzen des 10. bis 12. Jahrhunderts in Estland*. Numismatische Studien 10. Hamburg.
- Molvögin, A. 2001. Padiküla aarde mündid/Die Münzen aus dem Fund von Padiküla. *Studia numismatica II*. Tallinn.
- Myrberg, N. 2008. *Ett eget värde. Gotlands tidigaste myntning, ca 1140–1220*. Stockholm.
- Pettersson, B. 2007. Kammakeriavfalllets spridning på en tidigmedeltida stadsgård i Sigtuna. *Situne Dei. Das Reich der Salier 1024–1125. Katalog zur Ausstellung des Landes Rheinland-Pfalz*. Sigmaringen 1992.
- Schulze-Dörrlamm, M. 1991. Der Mainzer Schatz der Kaiserin Agnes aus dem mittleren 11. Jahrhundert. Neue Untersuchungen zum sogenannten "Gisela-Schmuck". Sigmaringen.
- Schulze-Dörrlamm, M. 1992. Schmuck; Die salischen Reichsinsignien; Schatz der Kaiserin Agnes aus Mainz; Schmuck aus kaiserlichen Werkstätten; Sakralgerät. *Das Reich der Salier 1024–1125. Katalog zur Ausstellung des Landes Rheinland-Pfalz*. Sigmaringen 1992 (s. 108–176, 242–247, 260–282).
- SHM kataloger – www.historiska.se.
- Skovmand, R. 1942. De danske skattefund fra vikingetiden og den ældste middelalder indtil omkring 1150. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie*. København.
- Staecker, J. 1999. *Rex regum et dominus dominorum. Die wikingerzeitlichen Kreuz- und Kruzifixanhänger als Ausdruck der Mission in Altdänemark und Schweden*. Lund.

Styffe, C.G. 1911. *Skandinavien under unionstiden med särskildt afseende på Sverige och dess förvaltning åren 1319 till 1521. Ett bidrag till den historiska geografin*. 3:e uppl. Stockholm.

Tamla, Ü. 1995. Scandinavian influences on the Estonian silver ornaments of the 9th–13th centuries. *Archaeology east and west of the Baltic. Papers from the Second Estonian-Swedish archaeological symposium, Sigtuna, May 1991*. Red. I. Jansson. Stockholm.

Tamla, Ü. 2004. Luksuslik ketassõlg Padiküla aardes/Luxurious disc brooch in the Padiküla hoard. *Setumaa kogumik 2*. Tallinn.

Tamla, Ü. & Kallavus, U. 2003. Kaks (?) väikest hõbekaussi Padiküla aardes/Two (?) small silver bowls from the Padiküla hoard. *Eesti arheoloogia ajakiri/Journal of Estonian archaeology* 7:2.

Tesch, S. 2007. Tidigmedeltida sepulkralstenar i Sigtuna – heliga stenar från Köln för såväl hallkult som mässa i kyrka. *Situne Dei*.

Tõnisson, E. 1962 Eesti aardeleiud 9.–13. Sajandist/Die estnischen Schatzfunde des 9.–13. Jahrhunderts. *Muistsed kalmed ja aarded, Arheoloogiline kogumik II*. Tallinn.

Wamers, E. 1999. Zwischen Salzburg und Oseberg. Zu Ursprung und Ikonographie des nordischen Greiftierstils. *Akten des 48. Sachsen-symposiums in Mannheim vom 7. bis 11. September 1997*. Bonn.

Weixlgärtner, A. 1954. *Das Reliquiar mit der Krone im Staatlichen historischen Museum zu Stockholm*. Stockholm.

Zachrisson, T. 1998. *Gård, gräns, gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidig medeltid i Uppland och Gästrikland*. Stockholm.

Summary

A gold foil with embossed relief decoration is identified as being a “bird dragon” of a kind known only from a type of disc brooch which is represented by four gold specimens from early medieval Denmark and by four silver specimens from early medieval Sweden and Estonia. The “bird dragon brooches” belong to a period spanning the late 11th to the late 12th century, a period during which the Urnes style, the last of the Scandinavian animal styles, was used side by side with the international Romanesque style. Generally speaking, the gold specimens are earlier and the silver specimens later. While the gold brooches reveal strong influences from German art along with Scandinavian traditions, the silver brooches show stronger local Scandinavian traditions and developments.

Pictorial representations of men and women – both biblical persons, saints and persons living in those days – indicate that disc brooches were usually fastened to the mantle. The precious metal used, the richness of the hoards in which they were found, and the locations in which the hoards were found, indicate that the brooches belonged to persons with leading positions in their society. The animal and floral motifs of the brooches are tentatively interpreted as reflecting Genesis chapter 1, according to which God created man to have dominion over all the earth and gave all living creatures every green herb for meat.

The gold foil found at Sigtuna shows no traces of having been attached to a brooch or decorated with filigree or granulation. It must have been discarded or lost, which testifies to the fact that “bird dragon brooches” of a Danish character were produced in the town.